

KAZIMIERZ ŁATAK¹

Instytut Historii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0003-2471-6372

**PIECZĘCIE MONARSZE EPOKI PIASTOWSKIEJ
I JAGIELLOŃSKIEJ W ZBIORACH ARCHIWUM
KLASZTORU BOŻGO CIAŁA W KRAKOWIE.
PRZYSZYNEK DO POLSKICH BADAŃ
SFRAGISTYCZNYCH**

Monarchical seals of the Piast and Jagiellonian period in the archives of the Corpus Christi Monastery in Krakow. A contribution to Polish sphragistic studies

Abstract

This article presents the seals of the Polish monarchs of the Piast and Jagiellonian dynasties held in the archives of the Corpus Christi monastery of the Canons Regular in Krakow. These seals constitute a small part of the collection, which comprises no less than a thousand wax and paper specimen, but they are nevertheless valuable for many reasons, as they possess a great deal of information potential. They have been mentioned in the scientific literature and reproductions of several of them have been used as illustrative material for prestigious publications but have not yet been the subject of separate research interest or description. The oldest of the seals presented in the article dates from 1327 and is an imprint of the seal of King Władysław Łokietek (†1333), while the last one dates from 1549 and is an imprint of the seal of King Zygmunt August (†1572). The article is only an extended introduction to a more thorough and multifaceted study and has a contributory character. A review of the Polish sphragistic literature signals that publications on seal collections in church archives are scarce. Therefore, the proposed article will fill this gap, at least to a small extent, and above all, introduce information about this collection into the scientific circulation.

Keywords: sphragistics, monarchical seals, archives of the Canons Regular of Krakow, artistic culture

---

¹ Prof. dr hab. Kazimierz Łatak CRL, kierownik Katedry Nauk Pomocniczych Historii w Instytucie Historii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. E-mail: k.latak@uksw.edu.pl.

Abstrakt

Artykuł prezentuje pieczęcie monarchów polskich dynastii piastowskiej i jagiellońskiej przechowywane w zasobie archiwum klasztoru Bożego Ciała kanoników regularnych w Krakowie. Pieczęcie te stanowią niewielką część zbioru, który liczy nie mniej niż tysiąc egzemplarzy woskowych i papierowych, niemniej z wielu względów wartościową. Kryją bowiem w sobie duży potencjał informacyjny. W literaturze naukowej nadmieniano o nich, reprodukcje kilku wykorzystano jako materiał ilustracyjny prestiżowych publikacji, ale dotąd nie były przedmiotem odrębnego zainteresowania badawczego ani opisu. Najstarszą z prezentowanych w artykule pieczęci pochodzi z 1327 r. i jest odciskiem pieczęci króla Władysława Łokietka (†1333), natomiast ostatnia pochodzi z 1549 r. i jest odciskiem pieczęci króla Zygmunta Augusta (†1572). Artykuł stanowi jedynie poszerzone wprowadzenie do gruntowniejszego i wielostronnego studium, posiada charakter przyczynkowy. Przegląd polskiej literatury sfragistycznej sygnalizuje, że publikacje dotyczące zbiorów pieczęci w archiwach kościelnych są nieliczne. Proponowany zatem artykuł przynajmniej w niewielkiej części wypełni tę lukę, a przede wszystkim wprowadzi w obieg naukowy informacje o tym zbiorze.

Słowa kluczowe: sfragistyka, pieczęcie monarsze, archiwum kanoników regularnych w Krakowie, kultura artystyczna.

Uwagi wprowadzające

Przedmiotem artykułu jest prezentacja pieczęci monarszych przechowywanych w archiwum krakowskiego klasztoru kanoników regularnych, które stanowią ważną część tego pozostającego w cieniu badań historycznych zasobu². Zasób obejmuje materiały od ostatniej dekady XIII wieku. Wśród nich znajdują się dokumenty pergaminowe i papierowe, kartularze, inwentarze, kroniki, traktaty, albumy brackie, metryki parafialne, korespondencja, ogłoszenia kościelne, materiały ulotne, fotografie, druki, a nawet dzieła sztuki (rysunki, akwarele, szkice) wybitnych twórców. Niektóre, jak wyróżniający się walorami iluminatorskimi dyplom odpustowy papieża Klemensa VI z 1347 roku, kodeks z 1426 roku zawierający kopie traktatów Piotra Clarety z Roudnic, sześciotomowy bogato iluminowany antyfonarz z XV wieku, inkunabuł wytłoczony w 1475 roku w drukarni Kacpra Straubego, pierwszego krakowskiego drukarza, czy w końcu kunsztowny album Arcybractwa Najświętszego Sakramentu założony w 1551 roku, uważane są za prawdziwe perły polskiego dziedzictwa kulturowego³.

² K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, w: *Historia. Archiwistyka. Informacja naukowa. Prace dedykowane profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*, red. M. Świigoń, Olsztyn 2009, s. 187-204.

³ J.T. Nowak, W. Turdza, *Skarby krakowskich klasztorów*, Kraków 2000, s. 97-121; K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, s. 187-204; K. Łatak, S. Nalbach, *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009, s. 236-259; K. Łatak, *The Album of the Archconfraternity of the Blessed Sacrament and Five Wounds of Our Lord Jesus Christ at the Corpus Christi Church in Krakow. A Gem of Old Polish Sacred Art and an Invaluable historical Source*, „Folia Historica Cracoviensia”, 26/2020, z. 1, s. 123-157; W. Szymborski, *Średniowieczne dokumenty odpustowe ze zbiorów Archiwum Klasztoru Bożego Ciała*, w: *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – Wydarzenia – Budowle – Kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 333-353.

Odciski pieczęci w tym zasobie, jak pozwala szacować wstępne rozpoznanie, stanowią zbiór nie mniejszy niż tysiąc obiektów woskowych i papierowych. Wśród zidentyfikowanych dotąd udało się odnaleźć kilka unikatowych, a także rzadkich i osobliwych na gruncie polskim. Do takich zalicza się bowiem między innymi odcisk pieczęci Adama Piotrowica herbu Jastrzębiec, dziedzica dóbr Kamon (dzisiaj Kamień) z 1319 roku⁴, a nadto odciski pieczęci dożów weneckich: Francesca Donaty (1545-1553) oraz Nicola da Ponte (1578-1585)⁵. Ze względu na wciąż realizowany projekt badawczy [Zbiór pieczęci w zasobie klasztoru Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich w Krakowie. Okres staropolski]⁶ i niezamkniętą jeszcze kwerendę źródłową, prezentacja przedstawia nie cały zróżnicowany zbiór, lecz jedynie pieczęcie monarsze dynastii piastowskiej i jagiellońskiej. Zbiór ten tworzą odciski pieczęci związanych z dokumentami. Pod względem chronologicznym otwiera go odcisk pieczęci króla Władysława Łokietka z 1327 roku, zamyka zaś odcisk pieczęci króla Zygmunta Augusta z 1549 roku. Pieczęcie z zasobu historycznego archiwum klasztornego nie były dotąd obiektem szerszego zainteresowania naukowego, chociaż nadmieniano o nich przy okazji innych badań, głównie w kontekście badań dyplomatycznych, a także chętnie wykorzystywano je jako materiał egzemplifikacyjny i ilustracyjny w monografiach, rozprawach oraz prestiżowych albumach⁷. Ich kunszt, duży potencjał informacyjny, a zarazem brak szerszego zainteresowania nimi ze strony środowisk sfragistyków stanowił zasadniczy argument za podjęciem badań, których rezultatem jest niniejsza publikacja częściowa. Zanim jednak przejdę do prezentacji samych pieczęci, wypada krótko przedstawić dzieje klasztoru i jego archiwum, czyli środowisko i miejsce, w którym są przechowywane.

Klasztor i jego archiwum – środowisko i miejsce przechowywania obiektów

Klasztor kanoników regularnych w Krakowie posiada późnośredniowieczną metrykę. Powstał z inicjatywy pary królewskiej Jadwigi Andegaweńskiej (†1399) i Władysława Jagiełły (†1434), chociaż dokument fundacji wystawił już sam król w czwartek 26 marca 1405 roku⁸. Niemały wpływ na decyzję pary królewskiej w sprawie fundacji miał także biskup krakowski Piotr Wysz (†1414), wykonawca testamentu królowej Jadwigi i główny architekt odnowienia krakowskiego uniwersytetu. Zakonnicy przybyli z klasztoru kłodzkiego, będącego filią klasztoru w czeskich Roudnicach, promieniującego wówczas na Europę Środkową centrum

⁴ F. Piekosiński, *Poczet najstarszych pieczęci szlachty polskie*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, 1890, nr 1, s. 11, n. 35.

⁵ K. Łatak, *The Album of the Archconfraternity of the Blessed Sacrament and Five Wounds of Our Lord Jesus Christ at the Corpus Christi Church in Krakow. A Gem of Old Polish Sacred Art and an Invaluable historical Source*, s. 123-157.

⁶ Do tej pory ukazały się dwie publikacje częściowe, a mianowicie: K. Łatak, *Pieczęcie z XIII i XIV wieku w zasobie archiwum historycznego klasztoru kanoników regularnych w Krakowie*, „Echa Przeszłości”, 22/2021, nr 1, s. 75-90; tenże, *Średniowieczne pieczęcie wystawców kościelnych w zasobie archiwum klasztoru Bożego Ciała w Krakowie. Przyczynek do polskich badań sfragistycznych*, „Textus et Studia”, 2021, nr 1, s. 23-40.

⁷ Reprodukcje odcisków pieczęci z 1414 oraz 1432 r. króla Władysława Jagiełły zostały na przykład zamieszczone w sześciotomowej historii ziem polskich: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399-1586*, red. M. Derwich, Warszawa-Wrocław 2003, s. 23, 29.

⁸ Przywilej fundacji zob. Archiwum Klasztoru Bożego Ciała w Krakowie (dalej: ABC), Pergaminy, sygn. 25. Wydanie: *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej* (dalej: KDKK), II, red. F. Piekosiński, Kraków 1883, s. 301-303; K. Łatak, *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002, s. 443-444.

reformy kanoniczkiej. Król osadził ich ostatecznie w sąsiadującym z Krakowem mieście Kazimierzu, przy monumentalnym kościele farnym pod wezwaniem Bożego Ciała, którego budowę rozpoczął król Kazimierz Wielki około połowy XIV wieku⁹. Klasztor szybko wrósł w przestrzeń, struktury oraz klimat aglomeracji krakowskiej, pozostając do dzisiaj znaczącym ośrodkiem na jej religijnej i kulturalnej mapie¹⁰.

W organizacji wewnętrznej klasztoru niezwykle ważne miejsca i przestrzenie stanowiły biblioteka (*armarium*) oraz archiwum (*scrinium*). Strzeżono ich i zabezpieczano je równie skrupulatnie, co oratorium i skarbiec. Najstarsza wzmianka źródłowa o bibliotece klasztornej pochodzi z 1411 roku, natomiast o archiwum z 1433 roku. Załącznikiem klasztornej biblioteki był archiwalny zbiór dokumentacji, którą zakonnicy przejęli w 1405 roku wraz z kościołem i parafią¹¹. Najpóźniej w 1439 roku biblioteka oraz archiwum zostały przeniesione do nowego południowego skrzydła zespołu budynków, które wznoszono od ok. 1430 roku¹². Przywilej króla Władysława Jagiełły z 18 czerwca 1426 roku¹³ sygnalizuje, że biblioteka była już dość zasobna, zaś kopiarz (*metrica*) uwierzytelniony notarialnie 2 kwietnia 1433 roku w kancelarii kurii biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego¹⁴ dowodzi, że zasób archiwalny dysponował co najmniej 50 dokumentami, wystawionymi przez monarchów polskich i ich urzędników, papieży, biskupów i ich urzędników, szlacheckich właścicieli ziemskich, mieszczan oraz urzędy miast Kazimierza, Krakowa i innych. Zasób archiwum stanowiły nadto kopie dokumentów wystawionych przez klasztor¹⁵. W połowie XVII wieku, w czasie wojny ze Szwecją, znanej w historiografii polskiej pod nazwą *potopu szwedzkiego*, archiwum utraciło blisko połowę swoich zbiorów¹⁶. Dewastacji i kradzieży doświadczyło również w XVIII wieku podczas kolejnego wejścia wojsk szwedzkich (1702-1705)¹⁷, a następnie wojsk rosyjskich do Krakowa (1709-1710)¹⁸. Inwentarz archiwum, sporządzony w 1779 roku,

⁹ Miasto Kazimierz lokowano na prawie magdeburskim w 1335 r. na zrębie istniejących tu od dawna osad. Zob. K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999, s. 47-61; M. Starzyński, *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.

¹⁰ K. Łatak, *Kongregacja krakowska*, passim.

¹¹ Tenże, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, s. 187-204.

¹² S. Ranatowicz, *Casimiriae Civitatis Urbi Cracoviensi Confrontatae Origo*, rkps XVII w. BJ, sygn. 3742 III, k. 8, 146.

¹³ Zob. KDKK, II, 449, s. 316; Kodeks Dyplomatyczny Małopolski (dalej: KDMłp), t. 4, 1238, s. 288; K. Łatak, *Kongregacja krakowska*, s. 444-445; I. Pietrzakiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003, s. 43; K. Łatak, S. Nalbach, *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, s. 209.

¹⁴ ABC, *Metrica Conventus Corporis Christi in Casimiria*, I, rkps b. sygn., k. 9; M. Szłom, *Najstarszy kopiarz w zasobie archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie. Studium źródłoznawczo-archiwistyczne*, Warszawa 2021 [mps pracy dyplomowej w ABC].

¹⁵ Statuty klasztorne (rozd. XXVI) nakładały obowiązek sporządzenia kopii dokumentu wystawianego przez klasztor i złożenia jej w *scrinium*. Zob. S. Więzik, *Najstarsze statuty (konstytucje) kanoników regularnych laterańskich obediencji krakowskiej*, w: *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – Wydarzenia – Budowle – Kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 407-414. Ostatnia kopia naśladowcza dokumentu wystawionego przez klasztor zachowana w jego archiwum, opatrzona podwieszonymi pieczęciami prepozyta i kapituły, pochodzi z 1623 r.

¹⁶ M. Rożek, *Straty kulturalne i artystyczne Krakowa w okresie pierwszego najazdu szwedzkiego (1655-1657)*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1974, t. 36, nr 2, s. 142-144, 146-147, 149; M. Romanowska-Zadrożna, *Grabię szwedzkie w Polsce. Przyczyny, charakterystyka, skutki*, Warszawa 2005.

¹⁷ Wojska szwedzkie wkroczyły do Krakowa 10.VIII.1702 r.

¹⁸ K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, passim.

wymienił w zasobie z nazwy ponad tysiąc obiektów w 69 fascykułach, rozmieszczonych w ozdobnych armariach w sakwach skórzanych zapinanych jednym lub dwoma guzami¹⁹. Niestety, w ostatniej dekadzie XVIII wieku i w pierwszej ćwierci XIX wieku biblioteka oraz archiwum były wielokrotnie penetrowane, pod pozorem kwerend naukowych, i okradane przez wielu szlachetnych kolekcjonerów i zbieraczy „szacownych pamiątek przeszłości”²⁰. Do uszczuplenia zbioru dokumentów pergaminowych w zasobie przyczyniły się jednak nie tylko wojny, klęski żywiołowe (pożary) oraz wyspecjalizowane i zorganizowane kradzieże. Już w XV wieku, ale głównie w XVII i XVIII wieku dokonywano również ich brakowania i niejeden z nich, uznany za zdezaktualizowany, wykorzystano wtórnie jako materiał okładzinowy, co poświadczają oprawy niejednej z zachowanych ksiąg. Najstarszym takim przykładem jest oprawa rękopisu *Sermones Manfreta* z 1449 roku, do sporządzenia której wykorzystano dokument wystawiony 6 VI 1429 roku w Kłodawie²¹. W 2005 roku, przy okazji obchodów sześćsetlecia fundacji klasztoru, podjęto decyzję o podziale zasobu na dawny i nowy. W dotychczasowym pomieszczeniu pozostał zasób dawny, natomiast zasób nowy ulokowano w gotycko-renesansowej sali w obrębie dormitorium²². Zasób dawny, w którym najcenniejszą część stanowią dokumenty pergaminowe i papierowe, liczy obecnie 1217 jednostek²³.

Zamykając tę część warto nadmienić, że opis dziejów klasztoru i jego archiwum może sprawiać wrażenie zbyt obszernego dla podjętego tematu. Prześledzenie tych dziejów pozwala jednakże zrozumieć czynniki, które wpłynęły na obecny kształt klasztornego zasobu archiwalnego, w tym zbioru pieczęci.

Material sfragistyczny w zasobie archiwum klasztornego

Dotychczasowe zainteresowanie materiałem sfragistycznym w zasobie klasztornego archiwum nie zaowocowało osobnym opracowaniem, chociaż, co już zasygnalizowano, niejedną z przechowywanych tu pieczęci wzmiankowano w publikacjach na temat osób i instytucji,

¹⁹ ABC, Summarium Privilegiorum, Iurium et Documentorum quorumvis in Archivio Conventus Canonicorum Regularium Lateranensium ad Aedes Sacratissimi Corporis Christi Casimirae prope Cracoviam siti reperibilium Anno Domini 1779 conscriptus, rkps b. sygn.

²⁰ Penetrowali ją m.in. emisariusze J.M. Ossolińskiego od 1794 r., w tym sam jego bibliotekarz B.S. Linde, a następnie T. Czacki, który miał listy polecające od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i prymasa Michała Poniatowskiego ułatwiające mu penetrowanie bibliotek klasztornych, książę Adam Czartoryski i kilku innych. Szczegóły zob. I. Pietrzkiwicz, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, s. 55-60; K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, s. 187-204.

²¹ Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej (dalej: ZDKDK), t. 4, cz. 2, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973, s. 148-151. Był to list kanoników Gaspara i Hermolausa, którzy zostali oddelegowani przez konwent krakowski do klasztoru kłodawskiego, ufundowanego z inicjatywy mistrza Pawła Włodkowica, do prepozyta Grzegorza Polaka. W XVII w. pergaminowe karty *in folio* średniowiecznego Epistolarza z perykopą Listu św. Pawła Apostoła oraz Hymnarza z notacją i tekstem hymnu do św. Augustyna z Hippony wykorzystano jako okładziny sporządzonych przez zakonników osobistych modlitewników (*Libri precum*). Modlitewnik ks. Augustyna Zegartha został sporządzony w 1634 r., modlitewnik ks. Marcina Ziemblicza w 1667 r., natomiast modlitewnik ks. Walentego Wadzickiego w 1686 r. Zob. M. Łobaza, *Piśmiennictwo sakralne i pragmatyczne kanoników regularnych laterańskich*, s. 154-159.

²² K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, s. 198.

²³ ABC, sygn. I. Zob. też: W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 308.

które ich używały, a także dokumentów, które je nimi uwierzytelniano²⁴. Przedmiotem zainteresowań naukowych pieczęcie z zasobu archiwum klasztornego stały się w drugiej połowie XIX wieku, w kontekście badań dyplomatycznych. Jednym z pierwszych badaczy, który w swoich publikacjach zamieszczał o nich syntetyczne informacje, był Franciszek Piekosiński (1844-1906), historyk, badacz heraldyki, sfragistyki, filigranistyki i edytor źródeł historycznych²⁵. Później nadmieniali o nich w swoich pracach historycy tej miary co Antoni Małecki²⁶, Stanisław Krzyżanowski²⁷, Stanisław Kętrzyński²⁸, Adam Chmiel²⁹, Marian Gumowski³⁰, Kazimierz Kaczmarczyk³¹, Marian Haisig³², Marian Friedberg³³, Stanisław Kuraś³⁴, Zenon Piech³⁵, Antoni Gąsiorowski³⁶, Anna Pobóg-Lenartowicz³⁷, Kazimierz Łatak³⁸, Ewa Zielińska³⁹, Wiktor Szyborski⁴⁰, Marcin Starzyński⁴¹, Bożena Kopickova⁴²,

²⁴ Nie jest wykluczone, że jedną z przyczyn tego stanu rzeczy był ograniczony dostęp do zasobu dla badaczy z zewnątrz. Badanie materiału sfragistycznego jest procesem żmudnym i długotrwałym, tymczasem archiwum klasztorne było i jest dostępne raz w tygodniu w godzinach popołudniowych i po uzyskaniu zgody przełożonego, co mogło zniechęcać naukowców.

²⁵ KDKK, t. 1, 1874; KDMK, t. 1, 1879; KDMłp, t. 4, 1905. Nadmienić przynajmniej trzeba, że przytaczane w tych edycjach dyplomatycznych opisy pieczęci w zasobie archiwalnym klasztoru kanoników regularnych budzą pewne zastrzeżenia.

²⁶ A. Małecki, *Studia heraldyczne*, t. 2, Lwów 1890.

²⁷ S. Krzyżanowski, *Podwoły kazimierskie 1407-1432*, Kraków 1913.

²⁸ S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1929, nr 28.

²⁹ A. Chmiel, *Pieczęcie Krakowa, Kazimierza i Kleparza i jurydyk krakowskich do końca XVIII wieku*, „Rocznik Krakowski”, 1909, t. 11, s. 77-183.

³⁰ M. Gumowski, *Monety, pieczęcie, medale*, w: *Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 1, Kraków 1927, s. 121; tenże, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1910-1920.

³¹ Katalog archiwum Opactwa Cystersów w Mogile, opr. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Warszawa 1919.

³² M. Haisig, *Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza*, Lwów 1938.

³³ M. Friedberg, *Inwentarz Archiwum Miasta Kazimierza pod Krakowem 1335-1802*, Warszawa 1966.

³⁴ ZDKDK, t. 1, Lublin 1965; t. 2, Lublin 1973.

³⁵ Z. Piech, *Średniowieczne herby w kościele Bożego Ciała na Kazimierzu pod Krakowem*, w: *Między tekstem a znakiem: prace ofiarowane profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Jaworska, S. Górzyński, Warszawa 2013, s. 435-466.

³⁶ Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, wyd. i opr. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, t. 4, Warszawa-Poznań, s. 45-47.

³⁷ Pobóg-Lenartowicz A., *Kontakty klasztoru krakowskiego Kanoników Regularnych Laterańskich z opactwem NMP na Piasku we Wrocławiu*, w: *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009.

³⁸ K. Łatak, *Die Regularkanoniker in Polen. Krakau-Kazimierz*, w: *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Osterreich, Sudtirol und Polen*, red. F. Roring, Klosterneuburg-Wien 1997, s. 518-519; tenże, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie*, s. 50, 51, 156-157, 158; tenże, *Średniowieczne pieczęcie krakowskiego klasztoru kanoników regularnych*, s. 19-25; tenże, *Kanonicy regularni laterańscy śląskich klasztorów w nekrologu krakowskiego klasztoru*, w: *Lux ex Silesia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Mandziukowi*, red. W. Gliński, Warszawa 2013, s. 447-460.

³⁹ E. Zielińska, *Siedemnastowieczna pieczęć klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Kraśniku*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 63-72.

⁴⁰ W. Szyborski, *Średniowieczne dokumenty odpustowe ze zbiorów Archiwum Klasztoru Bożego Ciała*, s. 333-353; tenże, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 308, 335, 463, 513.

⁴¹ M. Starzyński, *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.

⁴² B. Kopickova, *Fontes Archivi publici Olomucensis et Opaviensis*, Praga 1986, s. 314.

Pavel Otomar Krafl⁴³ i inni. Odrysy i fotografie niejednej pieczęci z zasobu archiwum były zamieszczane w publikacjach naukowych, popularnonaukowych, katalogach muzealnych oraz prestiżowych albumach⁴⁴. Dość chętnie zajmowano się pieczęcią rycerską przywołanego już Adama Piotrowica, dziedzica dóbr Kamień pod Krakowem. Jest ona bowiem najstarszym znanym w Polsce przedstawieniem herbu Jastrzębiec⁴⁵. Pomimo przywołanych wyżej autorów, którzy w większym lub mniejszym stopniu wykazali zainteresowanie zagadnieniem, materiał sfragistyczny przechowywany w zasobie archiwum klasztornego nie został dotąd wystarczająco rozpoznany ani zinwentaryzowany. Cytując sformułowanie użyte niegdyś przez profesora Zenona Piecha, można powiedzieć, że „to wciąż w dużym stopniu terra incognita”⁴⁶. W korzystaniu z tego materiału pomaga kartoteka wstępna sporządzona przez ks. Kazimierza Łataka, obejmująca między innymi pieczęcie królewskie od XIV do końca XVI wieku, pieczęcie książęce z XIV wieku, pieczęcie wybranych urzędników królewskich do połowy XVI wieku, pieczęcie rycerskie do końca XV wieku, pieczęcie dożów weneckich z XVI wieku, pieczęcie papieży i ich urzędników do połowy XVII wieku, pieczęcie kardynałów do końca XV wieku, pieczęcie biskupów krakowskich i ich urzędników do połowy XVI wieku, pieczęcie miasta Kazimierza i Krakowa do końca XVI wieku, pieczęcie klasztorów polskich i obcych, głównie czesko-morawskich, do końca XV wieku. W sumie kartoteka obejmuje obecnie ponad trzysta pozycji. Opis każdej z pieczęci ma charakter roboczy oraz formę klasyczną, jest zwięzły i zawiera jedynie niezbędne elementy konieczne do identyfikacji. Sporządzone dotychczas kartoteki pieczęci podzielono na jedenaście grup: 1. pieczęcie królewskie; 2. pieczęcie książęce; 3. pieczęcie urzędników królewskich; 4. pieczęcie rycerskie; 5. pieczęcie dożów weneckich; 6. bulle papieskie; 7. pieczęcie kardynalskie; 8. pieczęcie biskupie; 9. pieczęcie urzędników biskupich; 10. pieczęcie klasztorne; 11. pieczęcie miejskie.

⁴³ P. Krafl, *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 2003, nr 48, s. 9-29; tenże, *Początki konfraternit reholnich kanovníku sv. Augustina v Kazimierzi konventy z Cech a Moravy. Edice konfraternitních listin kláštera Tela Pane z moravských archivu*, w: Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009, s. 209-216; tenże, „*Monasterium fratrum canonicorum regularium s. Augustini de novo extruxit et fundavit*”. *Kapitoly z dejin augustiniansych kanoniku roudnickeho okruchu, zejmena ve vychodnich Cechach, v dobe predhusitske*, passim; P. Krafl, P. Mutlova, D. Stehlikova, *Reholni kanovníci sv. Augustina v Landskrounie. Dejiny a diplomatar kláštera*, Praha 2010.

⁴⁴ F. Piekosiński, *Poczet najstarszych pieczęci szlachty polskiej*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, 1890, nr 1, s. 11; M. Gumowski, *Monety, pieczęcie, medale*, s. 121, poz. 29; tenże, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1919; Jakubowski Z., *Stan badań nad kongregacją krakowską kanoników regularnych laterańskich*, w: *Kanonicy Regularni Laterańscy. Studia z dziejów Kongregacja Krakowskiej XV-XIX w.*, Kraków 1975; K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie*, s. 50, 51, 70, 158, 203, 291; tenże, *Przywileje, prawa i dokumenty podkrakowskiej wsi Kamień XIV-XVIII wiek*, Łomianki 2018, s. 107, 115, 117, 109; *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Piastów 1038-1399*, red. M. Derwich, Warszawa-Wrocław 2003, s. 115; *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399-1586*, red. M. Derwich, Warszawa-Wrocław 2003, s. 20, 21, 23, 28, 29, 43, 87, 108 [pieczęć króla Władysława Jagiełły z zasobu archiwum klasztoru zdobi okładzinę przednią publikacji].

⁴⁵ F. Piekosiński, *Poczet najstarszych pieczęci szlachty polskiej*, s. 11; A. Małecki, *Studia heraldyczne*, s. 132; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 187, 192; M. Gumowski, *Monety, pieczęcie, medale*, s. 121; J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 138-141; K. Łatak, *Dzieje parafii i kościoła Opieki Matki Bożej w Kamieniu*, Kraków 2010, s. 29-30; tenże, *Przywileje, prawa i dokumenty podkrakowskiej wsi Kamień XIV-XVIII wiek*, s. 107, 109 [odrys pieczęci sporządzony przez M. Gumowskiego zdobi też okładzinę przednią tej publikacji].

⁴⁶ Z. Piech, *Zbiory pieczęci jako przedmiot badań sfragistycznych*, w: *Zbiory pieczęci w Polsce*, red. Z. Piech, W. Strzyżewski, Warszawa 2009, s. 7.

Pieczenie monarsze Piastów i Jagiellonów – prezentacja

Z czasów panowania w Polsce królów dynastii piastowskiej i jagiellońskiej w zasobie archiwum zachowało się w oryginale 149 dokumentów wystawionych przez wystawców świeckich i kościelnych. Wiek XIV reprezentuje 17, wiek XV – 99 i wiek XVI – 33 obiekty⁴⁷. Nie przy wszystkich zachowały się do obecnych czasów odciski pieczęci wystawców, ale pozostałe ślady w postaci nacięć, pasków pergaminowych oraz sznurów dowodzą, że wszystkie były nimi opatrzone. Również zachowany kopiarz klasztorny, założony w 1433 roku i prowadzony do przełomu XVI/XVII wieku, dowodzi, że wszystkie skopiowane w nim dokumenty były opatrzone uwierzytelniającymi je pieczęciami⁴⁸. Dokumenty monarsze w tej grupie reprezentuje dzisiaj jedynie 25 obiektów. W przeszłości, jak sygnalizują przywołany kopiarz z 1433 roku oraz inwentarz z 1779 roku, w archiwum było ich 37 – 3 władców z dynastii Piastów oraz 34 władców z dynastii Jagiellonów⁴⁹. Z dokumentów zachowanych do dzisiaj w oryginale wystawcą najstarszego był król Władysław Łokietek, natomiast wystawcą ostatniego król Zygmunt August. Zestawienie szczegółowe tych dokumentów według wystawców wygląda następująco: król Władysław Łokietek – 1, król Kazimierz Wielki – 2, król Władysław Jagiełło – 11, król Kazimierz Jagiellończyk – 1, król Jan Olbracht – 2, król Aleksander Jagiellończyk – 1, król Zygmunt Stary – 2 i król Zygmunt August – 3⁵⁰. Z pieczęcią powiązanych jest tylko 17 dokumentów, a mianowicie: jeden króla Władysława Łokietka, wystawiony 10 VIII 1327 roku w Krakowie⁵¹; dwa króla Kazimierza Wielkiego – pierwszy wystawiony w oktawie uroczystości Trójcy Świętej 1335 roku w Krakowie⁵², drugi – 8 V 1344 roku w Niepołomicach⁵³; osiem króla Władysława Jagiełły – pierwszy wystawiony 11 I 1396 roku⁵⁴, drugi wystawiony 3 VII 1399 roku w Krakowie⁵⁵, trzeci wystawiony 26 III 1405 roku w Krakowie⁵⁶, czwarty wystawiony 21 III 1414 roku w Krakowie⁵⁷, piąty wystawiony 4 IV 1421 roku w Krakowie⁵⁸, szósty wystawiony 29 VIII 1423

⁴⁷ Ich pierwszy katalog kartkowy sporządził w latach 1902-1905 prof. Stanisław Krzyżanowski. Zob. K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, s. 187-204.

⁴⁸ ABC, *Metrica Conventus Corporis Christi in Casimiria*, I, passim.

⁴⁹ Zestawienie szczegółowe zob. K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Ełk 1999, s. 67-69.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ ABC, sygn. 3. Nadanie młynarzowi Gerlachowi trzeciej części dochodów z młyna wzniesionego na rzece Rudawa w Krakowie.

⁵² ABC, sygn. 4. Nadanie młynarzowi Beneszowi, synowi Mikołaja, trzeciej części dochodów z młyna Kamienny w Krakowie.

⁵³ ABC, sygn. 5. Zezwolenie na lokację na prawie niemieckim wsi w lesie Chmielowiec.

⁵⁴ ABC, sygn. 14. Zatwierdzenie sprzedaży trzeciej części dochodów z młyna Kamienny Gasparowi Krugelowi przez Benesza, syna Mikołaja.

⁵⁵ ABC, sygn. 17. Zatwierdzenie sprzedaży za 700 grzywien połowy trzeciej części dochodów z młyna Gerlach Andrzejowi Libethalowi przez Jana, syna Katarzyny Kaze

⁵⁶ ABC, sygn. 25. Fundacja klasztoru kanoników regularnych przy kościele Bożego Ciała w Kazimierzu pod Krakowem.

⁵⁷ ABC, sygn. 45. Zatwierdzenie sprzedaży trzeciej części dochodów z młyna Gerlach.

⁵⁸ ABC, sygn. 53. Przywilej wolnego spławiania przez klasztor kanoników regularnych drzewa z własnych lasów ze wsi Kamień na użytek klasztoru.

roku w Nowym Mieście Korczynie⁵⁹, siódmy w 1431 roku⁶⁰ i ósmy w 1432 roku⁶¹; jeden króla Kazimierza Jagiellończyka wystawiony 25 I 1456 roku w Krakowie⁶²; dwa króla Jana Olbrachta – pierwszy wystawiony 17 I 1496 roku w Krakowie⁶³, drugi wystawiony 17 VI 1500 roku w Krakowie⁶⁴; jeden króla Aleksandra Jagiellończyka wystawiony 2 IV 1502 roku w Krakowie⁶⁵; dwa króla Zygmunta Starego – pierwszy wystawiony 12 IV 1518 roku w Krakowie⁶⁶, drugi wystawiony 27 V 1523 roku w Krakowie⁶⁷; jeden króla Zygmunta Augusta wystawiony 22 X 1549 roku w Krakowie⁶⁸. Dokumenty, w większości bardzo dobrze zachowane, zostały spisane na pergaminie przedniej jakości. Wszystkie posiadają ozdobne inicjały oraz incipity. Pieczęcie, poza pieczęcią Władysława Łokietka, wyciśnięte w czerwonym wosku i umieszczone w woskowych miseczkach, wiązano z dokumentem przy pomocy jedwabnego kordulusa barwy zielonej (dok. Władysława Łokietka), purpurowej (dok. Kazimierza Wielkiego, Jana Olbrachta, Aleksandra Jagiellończyka), purpurowo-żółtej (dok. Władysława Jagiełły), purpurowo-czarno-żółtej (dok. Kazimierza Jagiellończyka), purpurowo-czarnej (dok. Jana Olbrachta), fioletowej (dok. Zygmunta Starego) i czerwonej (dok. Zygmunta Augusta). Czasami pieczęć zaopatrywano dodatkowo w ochronny woreczek płócienny⁶⁹. Nadmienić jeszcze wypada, że dokument wystawiony przez króla Władysława Łokietka w 1327 roku trafił do archiwum klasztornego dopiero w 1432 roku, gdy klasztor przyjął darowiznę części krakowskiego młyna zwanego Beneszowym. Natomiast dokumenty wystawione przez króla Kazimierza Wielkiego klasztor odziedziczył, gdy w latach 1412-1413 przejmował prawa do części młyna, zwanego Gerlachowym, z darowizny dwóch bogatych benefaktorów, a mianowicie Katarzyny Davidis z Krakowa, matki jednego z zakonników (Marcina Davidisa), oraz Macieja Polaka z Krakowa, krewnego innego z zakonników (Grzegorza Polaka)⁷⁰. Przejdę teraz do opisu poszczególnych pieczęci.

Pieczęć króla Władysława Łokietka (1306-1333) jest pieczęcią kancelaryjną herbową, wyobrażającą w polu bez tarczy orła piastowskiego w koronie, z rozpostartymi do lotu skrzydłami, z głową zwróconą w prawo. Pieczęć wyciśnięto w wosku naturalnym i umieszczono w miseczce również woskowej o regularnym okrągłym kształcie. Do dokumentu podwieszono ją na sznurze zielonym. Wizerunek napieczony jest wyraźny i dobrze zachowany, podobnie legenda, którą poprzedza krzyżyk: + S(igillum) WLADISLAI DEI GRA(cia) REGIS POLONIE. W kopiarzu z 1433 roku pieczęć opisano następująco: „sigillo in pensula seracea viridi coloris rotunde figure ab exta et ab intra cere albe, tres autem circumferentie

⁵⁹ ABC, sygn. 54. Potwierdzenie dokumentu króla Władysława Łokietka z 1327 r. i przekazanie dochodów z młyna Gerlach klasztorowi kanoników regularnych.

⁶⁰ ABC, sygn. 67.

⁶¹ ABC, sygn. 71.

⁶² ABC, sygn. 96. Zatwierdzenie ugody między klasztorem oraz Marcinem Czechem w kwestii czynszu należnego klasztorowi z młyna przy bramie mikołajskiej.

⁶³ ABC, sygn. 116. Potwierdzenie wszystkich dotychczasowych przywilejów, praw i uposażenia klasztoru.

⁶⁴ ABC, sygn. 117. Potwierdzenie prawa klasztoru do pobierania trzeciej części dochodów z młynów krakowskich.

⁶⁵ ABC, sygn. 118. Potwierdzenie dotychczasowych przywilejów, praw i uposażenia klasztoru.

⁶⁶ ABC, sygn. 125. Potwierdzenie dotychczasowych przywilejów, praw i uposażenia klasztoru.

⁶⁷ ABC, sygn. 130. Potwierdzenie kupna wsi Kunice przez klasztor.

⁶⁸ ABC, sygn. 144. Potwierdzenie prawa klasztoru do pobierania wody z akweduktu miejskiego w Kazimierzu.

⁶⁹ Zob. np. sygn. 4, 17, 25, 45, 53, 54.

⁷⁰ K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu*, s. 80-81.

quorum una media punctis signabatur in eodem sigillo positio in quorum medio Aquila alis extensis ad volandum apte pedibus et cauda inferius [...] naso cum capite depresso, in capite autem corona sculpta cornebatur, in ultimis autem circumferenciis eiusdem sigilli textus literalis sculpta cruce parva premissa taliter legebatur: Sigillum Wladislai dei gracia Regis Polonie⁷¹. Schemat, rozmiar, kompozycja i sztuka wykonania pieczęci, jak sygnalizuje porównanie z ustaleniami badaczy tej miary co Stanisław Kętrzyński oraz Zenon Piech, nie odbiega zatem od innych zidentyfikowanych odcisków, które w tym czasie były używane w kancelarii króla Władysława Łokietka⁷².

Pieczęcie króla Kazimierza Wielkiego (1333-1370) należą do grupy majestatowej (*sigillum maiestatis*). Zachowały się niestety w złym stanie. Pieczęć z 1335 roku przetrwała w połowie, natomiast pieczęć z 1344 roku w kawałkach. Obie ukazywały monarchę na tronie skrzyniowym w stylu gotyckim, odzianego w długą suknię, na którą nałożono równie długą i obszerną kapę spiętą na ramieniu, w koronie na głowie z bujnymi długimi włosami oraz z atrybutami władzy królewskiej w dłoniach, czyli berło i jabłko. Zachowany fragment pieczęci z 1335 roku ukazuje postać króla niemal w całości. Za plecami króla dwaj aniołowie rozpościerają obszerną, ozdobną draperię. Z legendy zachowanej w połowie można odczytać wyłącznie: + KAZIM [...] POMORAIE. Analiza zachowanych części przekonuje, że była to pieczęć wielka, ale jednostronna (awers), ukazująca króla w majestacie. Zestawienie zachowanych fragmentów w całość, analiza szczegółowa złożonego w całość obrazu oraz analiza porównawcza tego obrazu z innymi znanymi w literaturze przedmiotu odciskami przekonują, że były to pieczęcie jednostronne (awers), w kompozycji i sztuce wykonania nie odbiegały od innych dotąd zidentyfikowanych, używanych w tym czasie w kancelarii królewskiej. Pełna legenda w otoku brzmiała bez wątpienia: + KAZIMIRUS D(e)I GRA(ci)A REX POLONIE C(ra)COVIE SA(n)DOM(irie) SIRAD(ie) LANC(icie) CVYAV(ie) POMORA(n)IE⁷³.

Do grupy majestatowej należy również siedem pieczęci króla Władysława Jagiełły. Ukazują władcę w pełni majestatu, siedzącego na okazałym gotyckim tronie z rozbudowanym baldachimem, odzianego w długą szatę oraz obszerną kapę narzuconą na ramiona, z koroną na głowie oraz atrybutami władzy w dłoniach (jabłko, berło), na stopach buty z wydłużonymi noskami, w tle zaś widać tkaninę z motywem orła. Tron otacza dodatkowo wieniec siedmiu tarcz z herbami: Orła Białego, Pogoni oraz pięciu głównych ziem monarchii: kaliskiej, sandomierskiej, kujawskiej, dobrzyńskiej oraz herb Rusi. Stan zachowania pieczęci jest różny. Blisko połowa z nich posiada uszkodzenia, zarówno w części samej pieczęci, jak też miseczki ochronnej. Na pieczęciach dobrze zachowanych legenda sporządzona minuskułą gotycką jest następująca: S(sigillum) WLADISLAUS DEI GRA(cia) REX POLONIE N(ec) NO(n) T(e)RARV(m) CRACOVIE SANDOMI(rie) SYRADIE LA(n)CI(ci)E CUYAVIE LITWANIE P(ri)NCEPS SUP(re)M(u)S POMERANIE RUSSIEQ(ue) D(omi)N(u)S (e)T H(e) R(e)S (e)TC. Najlepiej zachowały się odciski przy dokumencie fundacyjnym z 1405 roku oraz dokumencie z 1414 roku, które „zdumiewają doskonałą kompozycją i bardzo wysokim

⁷¹ ABC, *Metrica Conventus Corporis Christi*, I, s. 31.

⁷² S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1929, t. 28, s. 34-35; Z. Piech, *Ikonoграфия Piastów*, Kraków 1993, s. 252; M. Chlebionek, *System heraldyczny na pieczęciach królów polskich (XIV-XVIII w.)*. Propozycje badawcze, w: *Pieczęcie herbowe. Herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011, s. 13-31.

⁷³ S. Kętrzyński, *Uwagi o pieczęciach*, s. 36-38; M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, s. 9; Z. Piech, *Ikonoграфия pieczęci Piastów*, s. 253.

poziomem artystycznym i ideowym⁷⁴. Ósma z pieczęci króla Władysława Jagiełły jest pieczęcią większą kancelaryjną będącą w codziennym użyciu w centralnej instytucji Królestwa Polskiego – kancelarii koronnej, która umożliwiała sprawne zarządzanie rozległym państwem. Wyobraża na dużej czteropolowej tarczy herby Polski, Litwy, Wielkopolski i Kujaw. Na małej tarczy powyżej umieszczono natomiast podwójny krzyż – herb króla. W otoku napis: (gwiazdka) WLADISLAUS DEI GRA(cia) REX POLONIE LITWANIEQ(ue) P(ri) NC(eps) SUPREMUS HE(res) RUSS(iae)⁷⁵.

Pieczęcie królów Kazimierza Jagiellończyka (1444-1492) i Jana Olbrachta (1492-1501) reprezentują grupę pieczęci kancelaryjnych. Pieczęć króla Kazimierza wyobraża tarczę czteropolową z herbem Orła i Pogoni na przemian. Nad tarczą widnieją czytelne litery gotyckie K oraz R (Kasimirus Rex). W pieczęci króla Olbrachta widnieje tarcza herbowa podtrzymywana przez dwa lwy. W polu sercowym wyobrażono orła, w pozostałych litewską Pogoń, ruskiego Lwa oraz herby kaliski i kujawski. Poniżej, już w otoku, znajduje się tarcza z podwójnym krzyżem jagiellońskim jako herbem dynastycznym, powyżej zaś litery I oraz A (Ioannes Albertus). Pieczęcie wyciśnięto w czerwonym wosku i umieszczono w miseczkach woskowych. W otoku pieczęci króla Kazimierza Jagiellończyka inskrypcja brzmi: S(sigillum): KAZIMIRUS: DEI: GRATIA REX POLONIE MAGNUS DUX: LITHWANIE: ETC(e)I(era)⁷⁶, natomiast w otoku pieczęci króla Jana Olbrachta można odczytać: + IOANNES ALBERTUS DEI GRA(cia) REX POLONIE SUPREMUS DUX LITHWANIE⁷⁷.

Pieczęć króla Aleksandra Jagiellończyka (1501-1506) należy do pieczęci wielkich koronnych. Odcisnięto ją w czerwonym wosku i umieszczono w miseczce również woskowej. W centralnej części pola widnieje ukoronowana pięciopolowa tarcza herbowa z tarczą sercową. Tarczę centralną zdobią Orzeł Królestwa, litewska Pogoń, ruski Lew, Orzeł Prus Królewskich, natomiast w tarczy sercowej herb Habsburgów. Akcent na pochodzenie po kądzieli króla miał podnieść jego prestiż wśród władców europejskich. Tarczę centralną otacza wieniec herbów, między innymi herb ziemi sandomierskiej, herb dynastyczny Jagiellonów, herb ziemi dobrzyńskiej, herb ziemi kujawskiej, herb ziemi łęczyckiej i sieradzkiej, a także herb gospodarstwa mołdawskiego. Całość wyobrażenia została ujęta w łuki i otoczona legendą sporządzoną minuskułą gotycką: ALEXANDER DEI GRA(cia) REX POLONIE MAGNUS DUX LITHVANIE PRUSSIE Q(ue) D(omin)us ET HERES⁷⁸.

Pieczęć króla Zygmunta I Starego (1506-1548) jest również pieczęcią wielką koronną i wykonaną podobnie. W wyobrażeniu znajduje się centralnie umieszczona tarcza z orłem, otoczona jedenastoma innymi herbami, wśród których wielkością i położeniem wyróżniają się litewska Pogoń i herb Habsburgów (rakuski). Zaznaczenie przez herb rakuski pochodzenia po kądzieli królów, podobnie jak w przypadku jego brata, miało przysporzyć monarsze prestiżu wśród władców europejskich⁷⁹.

Ostatnią z pieczęci, która lokuje się w omawianej przestrzeni czasowej jest pieczęć króla Zygmunta Augusta (1548-1572). Pieczęć należy do grupy wielkich koronnych. Ukoronowana

⁷⁴ M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1919, s. 13-14; M. Chlebionek, *System heraldyczny na pieczęciach królów polskich (XIV-XVIII w.)*, s. 13-31.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże, s. 19.

⁷⁷ Tamże, s. 21.

⁷⁸ Tamże, s. 22; M. Chlebionek, *System heraldyczny na pieczęciach królów polskich (XIV-XVIII w.)*, s. 13-31.

⁷⁹ M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, s. 25.

tarcza z orłem podtrzymywana przez dwa putty, nad nią we wstędze litera S i dwie tarcze herbowe oddzielone krzyżykiem greckim trzymane przez aniołów, jedna z litewską Pogonią, druga z Wężem Sforzów. Tarczę centralną otacza dziewięć tarcz z herbami: ruskim wołoskim, kujawskim, lubelskim, dobrzyńskim, podwójnym krzyżem jagiellońskim, sandomierskim, pruskim. Legenda wykonana w dwóch rzędach: + SIGISMUNDUS + AUGUSTUS + DEI + GRACIA + REX + POLONIAE + MAGNUS + DUX + LITVANIAE + RVSSIAE + PRVSSIAE + MASOVIAE + SAMOGITIAE + ETC(etera) + DOMINUS + ET + HERES⁸⁰.

Podsumowanie

Sfragistyka w zasobie archiwum krakowskiego klasztoru kanoników regularnych, którego organizacja sięga początku XV wieku, a najstarszy z tworzących go dokumentów pochodzi z 1289 roku, nie doczekała się dotąd osobnego opracowania. Zaproponowany powyżej tekst nie jest charakterystyką całego zbioru, lecz opisem o charakterze przyczynkowym, zawężonym do pieczęci władców polskich dynastii piastowskiej i jagiellońskiej. Opis nie wyczerpuje naturalnie zagadnienia, niemniej daje ogólne wyobrażenie o zbiorze, którego wartość naukowa i kulturowa jest niezaprzeczalna. Klasztor krakowski był macierzą dla uformowanej wokół niego kongregacji obejmującej ośrodki w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim. Stąd zasób jego archiwum jest istotny dla studiów prowadzonych nie tylko w Polsce, ale też dzisiejszej Litwie, Białorusi oraz Ukrainie. Zdecydowana większość zaprezentowanych w artykule odcisków pieczęci monarszych to egzemplarze o dobrej jakości. Egzemplarze z dużymi ubytkami, jak pieczęcie króla Kazimierza Wielkiego, należą do rzadkości. Na przykładzie tych pieczęci, ich wyobrażeń ikonicznych i umownych, wątków ideowych oraz symboliki, można obserwować ewolucję mentalności, przemiany obyczajowe i artystyczne, zarówno w środowisku dworskim, jak i w całym państwie. Pieczęć bowiem była jednym z niezwykle ważnych znaków identyfikacji w sferze wizualnej, obrazowym systemem komunikacji, ale też manifestowała treści społeczne oraz prestiż monarchy polskiego wśród władców europejskich. Pieczęć stanowiła nadto jeden ze sposobów przekazywania informacji o przeszłości, przez co jest dzisiaj niezwykle ważnym źródłem historycznym dla wielu dyscyplin naukowych. Reasumując, można jedynie wyrazić przekonanie, że artykuł, mimo swego przyczynkowego charakteru, spełni zamierzone oczekiwania i przysłuży się polskiej nauce sfragistycznej.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

1. Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie (ABC)

Dokumenty perg., sygn. 1, 3, 4, 5, 6, 14, 17, 25, 29, 32, 35, 44, 45, 46, 53, 54, 56, 67, 71, 73, 81, 115, 116, 117, 118, 125, 130, 144.

Metrica Conventus Corporis Christi in Casimiria, I, rkps b. sygn.

Summarium Privilegiorum, Iurium et Documentorum quorumvis in Archivio Conventus Canonice Regularium Lateranensium ad Aedes Sacratissimi Corporis Christi Casimirie prope Cracoviam siti reperibilium Anno Domini 1779 conscriptus, rkps b. sygn.

⁸⁰ Tamże, s. 27.

2. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ)

Ranatowicz S., *Casimiriae Civitatis Urbi Cracoviensi Confrontatae, Origo. In eaque Ecclesiarum erectiones et religiosorum fundationes nec non series vitae res gestae praepositorum Conventus Canoniorum Regularium Lateranensium S[ancti] Augustini ad Ecclesiam Sacratissimi Corporis Christi descriptae*, rkps, sygn. 3742 III.

Źródła drukowane

Fontes Archivi publici Olomucensis et Opaviensis, ed. B. Kopickova, Pragae 1986.
 Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej, t. 1, ed. F. Piekosiński, Krakow 1874.
 Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej, t. 1, ed. F. Piekosiński, Krakow 1883.
 Kodeks Dyplomatyczny Miasta Krakowa, t. 1, ed. F. Piekosiński, Kraków 1879.
 Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. 4, ed. F. Piekosiński, Kraków 1905.
 Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, wyd. i opr. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, t. 4, Warszawa-Poznań.
 Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej, t. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965.
 Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej, t. 4, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973.

Opracowania

Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 9, 1909.
 Chlebionek M., *System heraldyczny na pieczęciach królów polskich (XIV-XVIII w.). Propozycje badawcze*, w: *Pieczęcie herbowe. Herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011, s. 13-31.
 Chmiel A., *Pieczęcie Krakowa, Kazimierza i Kleparza i jurydyk krakowskich do końca XVIII wieku*, „Rocznik Krakowski, 1909, t. 11, s. 77-183.
Dzieje Krakowa. Kraków w wiekach XVI-XVIII, t. 2, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1984.
 Friedberg M., *Inwentarz Archiwum Miasta Kazimierza pod Krakowem 1335-1802*, Warszawa 1966.
 Gumowski M., *Monety, pieczęcie, medale, w: Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 1, Kraków 1927.
 Gumowski M., *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1919.
 Haisig H., *Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza*, Lwów 1938.
 Kętrzyński S., *Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, „Przegląd Historyczny”, 1929, t. 28, s. 34-35.
 Krafl P., *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 2003, nr 48, s. 9-29.
 Krafl P., *Pocátky konfraternit reholnich kanovníku sv. Augustina v Kazimierzi konventy z Cech a Moravy. Edice konfraternitních listin kláštera Tela Pane z moravských archivů*, w: *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009.
 Krafl P., *„Monasterium fratrum canonicorum regularium s. Augustini de novo extruxit et fundavit”. Kapitoly z dejin augustiniansych kanoniku roudnickeho okruchu, zejmena ve vychodnich Cechach, v dobe predhusitske*, Hradec Kralove 2009.
 Krafl P., P. Mutlova, D. Stehlikova, *Reholni kanovníci sv. Augustina v Landskrounie. Dejiny a diplomatar kláštera*, Praha 2010.
 Krzyżanowski S., *Podwoły kazimierskie 1407-1432*, Kraków 1913.
 Łatak K., *Die Regularkanoniker in Polen. Krakau-Kazimierz*, w: *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Osterreich, Sudtirol und Polen*, red. F. Roring, Klosterneuburg-Wien 1997, s. 518-519.
 Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Ełk 1999.

- Łatak K., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.
- Łatak K., *Średniowieczne pieczęcie krakowskiego klasztoru kanoników regularnych*, „Echa Przeszłości”, 2002, t. 3, s. 19-25.
- Łatak K., *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, w: *Historia. Archiwistyka. Informacja naukowa. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*, red. M. Świigoń, Olszyn 2009.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy śląskich klasztorów w nekrologu krakowskiego klasztoru*, w: *Lux ex Silesia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Mandziukowi*, red. W. Gliński, Warszawa 2013.
- Łatak K., *Przywileje, prawa i dokumenty podkrakowskiej wsi Kamień XIV-XVIII wiek*, Łomianki 2018.
- Łatak K., Nalbach S., *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009.
- Łatak K., Pęgiel M., *Kronika Stefana Ranatowicza. Studium historyczno-źródłoznawcze*, Łomianki 2017.
- Małecki A., *Studia heraldyczne*, t. 2, Lwów 1890.
- Mitkowski J., *Stefana Ranatowicza Opisanie Inkuryi Szwedów do Polski*, Kraków 1958.
- Piech Z., *Ikonoografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.
- Piech Z., *Średniowieczne herby w kościele Bożego Ciała na Kazimierzu pod Krakowem*, w: *Między tekstem a znakiem: prace ofiarowane profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Jaworska, S. Górzyński, Warszawa 2013.
- Pietrkiewicz I., *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kontakty klasztoru krakowskiego Kanoników Regularnych Laterańskich z opactwem NMP na Piasku we Wrocławiu*, w: *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009.
- Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Piastów 1038-1399*, red. M. Derwich, Warszawa-Wrocław 2003.
- Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399-1586*, red. M. Derwich, Warszawa-Wrocław 2003.
- Romanowska-Zadrożna M., *Grabieże szwedzkie w Polsce. Przyczyny, charakterystyka, skutki*, Warszawa 2005.
- Rożek M., *Straty kulturalne i artystyczne Krakowa w okresie pierwszego najazdu szwedzkiego (1655-1657)*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1974, t. 36.
- Starzyński M., *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.
- Szymański J., *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.
- Szyborski W., *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011.
- Szyborski W., *Średniowieczne dokumenty odpustowe ze zbiorów Archiwum Klasztoru Bożego Ciała*, w: *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – Wydarzenia – Budowle – Kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012.
- Szczur S., *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002.
- Urban W., *Szkola parafialna Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie w pierwszej połowie XVI w. w świetle krakowskiego Archiwum Archidiecezjalnego*, „Nasza Przeszłość”, 1992, t. 78.
- Węcowski P., *Pieczęć majestatowa Kazimierza Jagiellończyka. Datacja oraz próba wyjaśnienia dlaczego król przestał jej używać*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 49, s. 97-116.
- Więzik S., *Najstarsze statuty (konstytucje) kanoników regularnych laterańskich obediencji krakowskiej*, w: *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – Wydarzenia – Budowle – Kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012.
- Zielińska E., *Siedemnastowieczna pieczęć klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Kraśniku*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej*, red. P. Dymmel, Lublin 1998.